

УДК 343.982.3

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.2.14>

МИКОЛА ГЛІБОВИЧ ЧЕРНЕЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-0302-5698>,

e-mail: chernec-alokin@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ЗА СЛІДАМИ ШИН НА ҐРУНТІ

Наукове дослідження присвячено проблемам ідентифікації транспортного засобу за слідами шин на ґрунті. Визначено особливості фіксації слідчим і криміналістом слідів шин транспортного засобу під час огляду місця події. Установлено можливості транспортно-трасологічної експертизи для вивчення слідів коліс автомобіля. Стверджується, що проблемою для доказування причетності транспортного засобу до вчинення злочину є можливість заміни шин або коліс автомобіля одразу ж після скоєння злочину. Запропоновано рекомендації щодо ідентифікації транспортного засобу за слідами шин на ґрунті.

Ключові слова: транспортний засіб, сліди шин, ідентифікація, трасологічна експертиза.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Під час учинення багатьох злочинів може використовуватись автомобіль, який може бути або знаряддям для заподіяння тілесних ушкоджень, або засобом переміщення злочинців та перевезення викраденого майна чи людини. Досить часто перед слідством може поставати проблема розшуку й ідентифікації транспортного засобу, сліди якого були зафіксовані під час огляду місця події. Одними з частин транспортного засобу, які залишають відбитки на ґрунті, є його колеса. Отже, проблеми ідентифікації автомобіля за слідами шин, залишеними на місці пригоди, слід детально вивчати науковцям у галузі криміналістики.

Стан дослідження проблеми

Проблеми криміналістичного дослідження слідів транспортних засобів розглядалися в науковій літературі вже досить давно. Наприклад, сутність і значення комплексного експертно-криміналістичного дослідження транспортних засобів вивчав В. С. Сезонов [1, с. 313–317]. У його праці згадуються сліди автомобіля як об'єкт експертного дослідження. Водночас сліди шин автомобіля не виступають спеціальним предметом вивчення.

Зокрема, С. А. Кириченко вивчав поняття, властивості та класифікацію доказів у кримінальному судочинстві [2, с. 119–121]. Однак його праця стосується характеристики речових доказів узагалі, й у ній приділено замало уваги слідам транспортних засобів. Особливості перевірки інформації про дорожньо-транспортну пригоду в разі зникнення водія з місця події досліджував М. П. Климчук [3,

с. 272–277]. У його роботі висвітлено особливості роботи спеціаліста щодо збору слідів ДТП. Водночас докладний аналіз слідів транспортного засобу у цій роботі не відображено. У праці І. В. Мороз розглянуто різновиди слідів коліс автомобіля [4, с. 286–289]. Разом із тим сліди шин транспортного засобу на ґрунті дослідниця не вивчала.

Використання автотехнічних знань під час провадження слідчих дій стало предметом наукового дослідження В. І. Дячука [5, с. 588–592]. Тактико-технічні особливості використання відеозапису у процесі огляду місця події вивчала Л. Д. Скільська [6, с. 574–578]. Праці названих науковців відображають специфіку фіксації слідів транспортного засобу під час огляду місця події. Разом із тим проблеми ідентифікації транспортного засобу за слідами шин на ґрунті у вказаних працях не були докладно досліджені.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення особливостей ідентифікації транспортного засобу за слідами шин на ґрунті, а завдання полягає в розробленні рекомендацій щодо проведення ідентифікації транспортного засобу за слідами шин на ґрунті.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні рекомендацій щодо ідентифікації транспортного засобу за слідами шин на ґрунті.

Виклад основного матеріалу

Транспортний засіб може бути знаряддям учинення злочину, передбаченого ст. 286

КК України «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому тілесні ушкодження». Крім того, автомобіль може бути використано під час учинення злочинів, передбачених ст. 185 КК України «Крадіжка» або ст. 149 «Торгівля людьми» та інших. Автомобіль, яким керував винуватець дорожньо-транспортної пригоди, може залишити місце злочину. Правопорушники, які вчинили крадіжку майна або викрадення людини, можуть залишити місце вчинення злочину на автомобілі. Для ідентифікації транспортного засобу, який перебував на місці події, необхідно знайти і зафіксувати його сліди.

В. С. Сезонов стверджує, що з погляду експертного дослідження загальний об'єкт (транспортний засіб) має певні інформаційні поля, які визначають його як об'єкт спеціальний. Такими полями є складники транспортного засобу, документи, що супроводжують транспортні засоби, та сліди транспортного засобу [1, с. 316]. Отже, сліди транспортного засобу є одним з об'єктів експертного дослідження транспортного засобу.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» автомобіль – це колісний транспортний засіб, який приводиться в рух джерелом енергії, має не менше чотирьох коліс, призначений для руху безрейковими дорогами і використовується для перевезення людей та (чи) вантажів, буксирування транспортних засобів, виконання спеціальних робіт¹. Отже, колеса є невід'ємною складовою частиною автомобіля, за допомогою якої він пересувається по асфальтованій або ґрунтовій автодорозі.

Відповідно до п. 31.4.5 Правил дорожнього руху шини автомобіля характеризуються висотою рисунка протектора, допустимим навантаженням, розміром і конструкцією, вони можуть бути радіальними та діагональними, ошипованими та неошипованими². Згідно із Правилами технічної експлуатації коліс та пневматичних шин колісних транспортних засобів ідентифікаційні дані шини та її склад-

ників визначаються за їх маркуванням. Шини колісних транспортних засобів класифікуються за призначенням, конструкцією каркаса, формою профілю поперечного перерізу, способом герметизації внутрішньої порожнини, способом регулювання тиску, типом рисунка протектора, кліматичним виконанням, сезонністю використання та наявністю шипів протиковзання³. Отже, існує достатньо багато характеристик автомобільної шини. Але для нашого дослідження головною ідентифікуючою ознакою є тип рисунка протектора. Під час контакту з поверхнею ґрунту рисунок протектора шини відображується у вигляді відбитка. Чіткість відбитка залежить від стану ґрунту та висоти рисунка протектора.

Визначення відбитків певних об'єктів міститься як у науковій літературі, так і в підзаконних нормативних актах. С. А. Кириченко зазначає, що відбитки – це матеріально фіксоване відображення ознак зовнішньої будови твердого тіла (трасоутворюючий об'єкт) на поверхні й не виключено у структурі іншого твердого тіла (трассоприймаючі об'єкти), коли за допомогою дослідження цього відображення можна провести індивідуальну чи групову ідентифікацію трасоутворюючого об'єкта і цим установити певні значущі для правильного вирішення справи відомості про факт у цілому чи про його окремі бік [2, с. 120]. Відповідно до абз. 1 п. 1.5 Інструкції про порядок проведення криміналістичних досліджень транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують, працівниками Експертної служби МВС України відбиток – це відображення зовнішньої будови контактуючої поверхні слідоутворюючого об'єкта на слідоприймаючій поверхні⁴. Отже, за відбитками, залишеними шинами автомобіля на місці події, можна ідентифікувати автомобіль, колеса якого залишили ці відбитки.

¹ Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 № 2344-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14> (дата звернення: 20.04.2021).

² Про Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 № 1306 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п> (дата звернення: 20.04.2021).

³ Правила технічної експлуатації коліс та пневматичних шин колісних транспортних засобів категорій L, M, N, O та спеціальних машин, виконаних на їх шасі : затв. Наказом М-ва інфраструктури України від 26.07.2013 № 549 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1452-13> (дата звернення: 20.04.2021).

⁴ Інструкція про порядок проведення криміналістичних досліджень транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують, працівниками Експертної служби МВС України : затв. Наказом МВС України від 31.05.2013 № 537 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1309-13> (дата звернення: 20.04.2021).

Збір слідів учинення злочину розпочинається під час огляду місця події, який може здійснюватися за участю спеціаліста. Відповідно до ч. 7 ст. 237 КПК України слідчий або залучений ним спеціаліст мають право проводити вимірювання, фотографування, відеозапис, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження¹. М. П. Климчук наголошує, що правильна організація роботи на місці дорожньо-транспортної пригоди, безумовно, потребує залучення спеціаліста. Складання слідчим схем і планів, фотографування та інші заходи із закріплення і вилучення доказів можуть затягнути проведення слідчої дії, буде втрачено час для своєчасного проведення інших слідчих дій [3, с. 275]. Це зауваження видається особливо актуальним під час огляду місця дорожньо-транспортної пригоди, адже внаслідок ДТП може залишитися велика кількість слідів: відбитки протекторів коліс автомобіля на ґрунті, осип скла та лакофарбових матеріалів, пошкодження дерев та огорожі, й інші пошкодження.

І. В. Мороз стверджує, що внаслідок дорожньо-транспортної пригоди на місці вчинення злочину залишаються, зокрема, сліди коліс у вигляді гальмування, юзу, заносу, ковзання, буксування, відокремлені частини лакофарбового покриття транспортного засобу, частини одягу потерпілого, предмети й речі, сліди осипу бруду і скла, окремі вузли, деталі та елементи вантажу, що відокремилися від транспортного засобу під час зіткнення або наїзду [4, с. 287]. Для цілей нашого дослідження необхідно звернути увагу на різновиди слідів коліс, які називає дослідниця: сліди гальмування, юзу, заносу, ковзання та буксування. Предметом нашого дослідження є саме сліди буксування, адже вони утворюються внаслідок взаємодії шин автомобіля із ґрунтом на місці події.

В. І. Дячук зазначає, що основні завдання спеціаліста-криміналіста під час надання допомоги слідчому в проведенні огляду місця дорожньо-транспортної пригоди полягають у виявленні слідів транспортного засобу, який залишив місце вчинення злочину, виборі та застосуванні найбільш ефективних науково-технічних засобів і методів для виявлення, фіксації і вилучення слідів та речових доказів, порядку їх застосування та визначенні напрямів

подальшого використання інформації, отриманої в результаті огляду, для проведення судових експертиз [5, с. 590]. Отже, під час огляду місця події слідчий або спеціаліст-криміналіст мають виявити наявні на ґрунті сліди коліс автомобіля, який був учасником дорожньо-транспортної пригоди або використовувався злочинцями для швидкого переміщення.

Виявлені сліди протектора колеса транспортного засобу слідчий повинен детально описати у протоколі огляду. Криміналіст такі сліди фотографує, а в разі наявності такої можливості з них виготовляються зліпки. Л. Д. Скільська звертає увагу на те, що застосування відео-, фото- та кінозйомки надає можливість зберегти весь обсяг відомостей у межах певної ділянки простору. При цьому чим більше простору фіксується за допомогою вказаних методів, тим більше інформації стає доступно для дослідження та відтворення [6, с. 577]. Звісно, фотозйомка має чітко зафіксувати особливості рисунка протектора колеса автомобіля. Наступним варіантом фіксації відбитка шини колеса, залишеного на місці події, є виготовлення зліпка, який чітко відображає рисунок протектора.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень передбачає проведення транспортно-трасологічної експертизи. Одним із завдань такої експертизи є ідентифікація за слідами, залишеними транспортним засобом, певного його екземпляра або установлення його типу, моделі. Серед питань, які можуть бути вирішені цією експертизою, названо визначення того, чи залишено певні сліди ходовими частинами (колесами, шинами) цього транспортного засобу. Для вирішення зазначеного питання експерту надаються самі слідоутворювальні об'єкти (шини, колеса), зліпки або масштабні фотознімки слідів цих шин або коліс, вилучених під час огляду місця події, а також протоколи огляду місця події з усіма додатками до них². Отже, для призначення транспортно-трасологічної експертизи необхідно спочатку виявити автомобіль, який брав участь у ДТП або використовувався під час вчинення злочину. Далі можна вирішити завдання щодо ідентифікації відбитків коліс цього автомобіля зі слідами шин, виявленими слідчим на місці події.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.04.2021).

² Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. Наказом МВС України від 08.10.1998 № 53/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 20.04.2021).

Якщо у кримінальному провадженні громадянину оголошено про підозру у вчиненні злочину, то цілком логічним видається проведення огляду або обшуку в його житлі чи гаражі з метою виявлення транспортного засобу, причетного до вчинення злочину. Під час огляду або обшуку його житла чи гаража може бути виявлено автомобіль, який містить сліди злочину. Такий автомобіль у порядку статей 167–168 КПК України підлягатиме вилученню та арешту на підставі ст. 170 КПК України. Автомобіль, який брав участь у ДТП або використовувався під час вчинення злочину, матиме статус речового доказу у кримінальному провадженні відповідно до ст. 98 КПК України. Цей автомобіль, фотознімки слідів протектора або зліпки з відбитка протектора на ґрунті надаються експерту для проведення транспортно-трасологічної експертизи.

Водночас цілком імовірно видається ситуація, коли зловмисники після вчинення злочину міняють шини або колеса автомобіля на інші. За наявності чотирьох запасних коліс зробити таку заміну можна і самостійно. Також шини або колеса можна замінити на будь-якій станції технічного обслуговування, яка надає послугу шинного монтажу. Ураховуючи таку можливість, слідчому під час обшуку в гаражі або домоволодінні підозрюваного необхідно, крім автомобіля, вилучити всі комплекти шин, які будуть знайдені. Під час проведення експертизи ці комплекти шин необхідно надати експерту-трасологу.

У разі виникнення підозри щодо заміни шин після вчинення злочину виникає питання про можливість установлення та доведення факту такої заміни шляхом проведення певної експертизи. Згідно з п. 1 розділу II Науково-методичних рекомендацій питання про стан агрегатів та вузлів автомобіля може бути вирішено в межах автотехнічної експертизи¹. Але під час цього дослідження можна отримати відповідь щодо несправностей певного механізму, а не частоти заміни шин або дисків на колесах автомобіля.

Відповідно до п. 1 розділу IV Науково-методичних рекомендацій під час проведення товарознавчої експертизи може бути вирішено завдання щодо визначення змін показників якості товарної продукції, тобто ступеня зношеності шини². У результаті буде отримано інформацію, що певна шина, яка була встановлена на транспортному засобі, є новою або перебуває у використанні вже декілька років. Якщо порівняти отриманий ре-

зультат із пробігом автомобіля, то можна зробити певні висновки щодо частоти заміни шин. Проте цей результат може виявитися неінформативним, адже під час заміни комплекту шин транспортного засобу одразу ж після вчинення злочину можуть бути встановлені як нові шини, так і ті, що були в користуванні.

Відомості щодо заміни шин на транспортному засобі, який, можливо, брав участь у ДТП або використовувався під час вчинення іншого злочину, можна отримати завдяки проведенню слідчих (розшукових) дій, зокрема допитів працівників станцій технічного обслуговування, розташованих поруч із будинком підозрюваного. Також доцільно, видається, встановити перелік СТО, розташованих за маршрутом від місця вчинення злочину до будинку підозрюваного. Водії, як правило, замінюють шини перед зимовим та літнім сезонами. Тому факт заміни комплекту шин у незвичний період року обов'язково має запам'ятатися технічним працівникам.

Висновки

Отже, відбитків шин автомобіля на ґрунті не завжди може бути достатньо для ідентифікації транспортного засобу, який був на місці вчинення злочину. Необхідно враховувати, що шини та диски коліс транспортного засобу можуть бути замінені як особисто водієм, так і працівником станції технічного обслуговування.

У зв'язку із викладеним можна порекомендувати здійснити такі дії для ідентифікації автомобіля, сліди якого виявлено під час огляду місця події:

1) окрім відбитків шин, для ідентифікації транспортного засобу варто використовувати показання свідків щодо моделі та кольору транспортного засобу, сліди осипу скла та лакофарбових матеріалів на місці ДТП і пошкодження на самому автомобілі;

2) для визначення факту заміни шин на автомобілі після вчинення злочину слідчому необхідно вилучити всі комплекти шин, які будуть знайдені у домоволодінні або гаражі підозрюваного;

3) підтвердити факт заміни шин на певному автомобілі можна шляхом допиту працівників станцій технічного обслуговування, розташованих поруч із місцем проживання підозрюваного або на шляху руху автомобіля від місця вчинення злочину до його будинку.

На випадок наявності технічної можливості підтвердити факт заміни шин під час проведення експертизи необхідно внести зміни до Інструкції про призначення та проведення

¹ Там само.

² Там само.

судових експертиз та експертних досліджень. Зокрема, слід передбачити можливість вирішення питання про визначення часу останньої заміни дисків або шин на колесах автомобіля. Варто розглянути можливість вирішення цієї проблеми в межах

автотехнічної або транспортно-трасологічної експертизи.

Висловлені у цій статті ідеї та пропозиції можуть слугувати базою для подальших дискусій у галузі криміналістичного дослідження слідів транспортних засобів.

Список бібліографічних посилань

1. Сезонов В. С. Сутність і значення комплексного експертно-криміналістичного дослідження транспортних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 313–317.
2. Кириченко С. А. Поняття, властивості і класифікація доказів у кримінальному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2007. № 4. С. 119–121.
3. Климчук М. П. Перевірка інформації про дорожньо-транспортну пригоду при зникненні водія з місця пригоди. *Науковий вісник Української академії внутрішніх справ*. 2005. № 1. С. 272–277.
4. Мороз І. В. Тактика дій працівників поліції під час оформлення додатків до протоколу огляду місця дорожньо-транспортної пригоди. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 286–289.
5. Дячук В. І. Використання автотехнічних знань при провадженні слідчих дій. *Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія юридична*. 2010. № 3. С. 588–592.
6. Скільська Л. Д. Тактико-технічні особливості використання відеозапису у процесі огляду місця події. *Держава і право*. 2009. Вип. 39. С. 574–578.

Надійшла до редколегії 24.04.2021

ЧЕРНЕЦ Н. Г. ПРОБЛЕМЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ ТРАНСПОРТНОГО СРЕДСТВА ПО СЛЕДАМ ШИН НА ПОЧВЕ

Научное исследование посвящено проблемам идентификации транспортного средства по следам шин на почве. Определены особенности фиксации следователем и криминалистом следов шин транспортного средства во время осмотра места происшествия. Установлены возможности транспортно-трасологической экспертизы для изучения следов колес автомобиля. Утверждается, что проблемой доказывания причастности транспортного средства к совершению преступления является возможность замены шин или колес автомобиля сразу же после его совершения. Предложены рекомендации относительно идентификации транспортного средства по следам шин на почве.

Ключевые слова: транспортное средство, следы шин, идентификация, трасологическая экспертиза.

CHERNETS M. H. PROBLEMS OF VEHICLE IDENTIFICATION BY TIRE MARKS ON THE SOIL

Scientific research is focused on the problems of vehicle identification by tire marks on the soil. It is argued that the car can either be a participant in a traffic accident or be used during theft of property or kidnapping.

The constructional features of the wheels and tires of a car, which are important in the formation of tracks, are described. When the wheel comes into contact with the soil, the tread pattern is reflected.

The features of the vehicle tire marks recorded by the investigator and the forensic scientist during the scene search have been determined. Photo or video recording of car wheel tracks is possible, as well as preparing the impression from the display of the tread on the soil.

The possibilities of transport and traceological examination for studying the traces of car wheels have been established. The procedure for appointing an expert examination by an investigator is described. There is a list of materials that are provided for an expert study, as well as a list of questions that can be posed to an expert.

It is argued that a problem in proving the involvement of a vehicle in the commission of a crime is the possibility of the vehicle tires or wheels to be replaced immediately after it has been committed. Recommendations regarding the identification of a vehicle based on tire marks on the soil are suggested. To establish the fact of changing tires on a car after the commission of a crime, the investigator must seize all sets of tires that are found in the suspect's household or garage. It is possible to confirm the fact of changing tires on a particular car by interrogating employees of service stations located near the suspect's residence. In addition to tire marks, to identify the vehicle, it is worth using the testimony of witnesses regarding the model and color of the car, traces of glass debris and paint chips at the accident site and damage on the car itself.

Key words: vehicle, tire marks, identification, traceological examination.